Yttrande över betänkande Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10)

25

LS 2017-0672

Landstingsrådsberedningen

SKRIVELSE
2017-08-16

LS 2017-0672

Landstingsstyrelsen

Yttrande över betänkande Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10)

Föredragande landstingsråd: Peter Carpelan

Ärendebeskrivning

Utbildningsdepartementet har genom remiss berett Stockholms läns landsting tillfälle att lämna synpunkter på betänkandet Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10).

Förslag till beslut

Landstingsrådsberedningen föreslår landstingsstyrelsen besluta

att avge yttrande till Utbildningsdepartementet över betänkandet Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10) i enlighet med landstingsdirektörens förslag till yttrande

att omedelbart justera beslutet.

Landstingsrådsberedningens motivering

Stockholms läns landsting har givits möjlighet att lämna synpunkter på betänkandet Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10). Landstinget ställer sig överlag positiv till förslagen i betänkandet.

Bland annat föreslås att staten ska inrätta en självständig nämndmyndighet, Oredlighetsnämnden. Nämnden ska ledas av en domare och högst tio ledamöter med vetenskaplig kompetens. Hantering av oredlighet ska regleras i en ny lag där forskningskollektivet på begäran blir skyldiga att lämna Oredlighetsnämnden den hjälp och de upplysningar, uppgifter och handlingar som nämnden behöver för att kunna göra en prövning. Om nämnden konstaterar oredlighet i forskning föreslås att den

forskningsutförare i vars verksamhet oredligheten begåtts ska informera forskningsfinansiärer, myndigheter, och vetenskapliga tidskrifter om nämndens beslut.

Vidare föreslås att Oredlighetsnämnden, Vetenskapsrådet och det svenska forskarsamhället i samverkan ska utarbeta en uppförandekod vad gäller god forskningssed.

Stockholms läns landsting vill ändock påpeka att konsekvenserna för oredlighet behöver förtydligas för att på detta sätt skapa möjlighet till att nämnden får en normerande roll. Vidare ser landstinget en risk med att en centralisering av oredlighetsärenden kan innebära längre handläggningstider. En tidsnorm för anmälan till beslut bör därför upprättas.

Slutligen, huvuddelen av medicinsk forskning sker i samverkan mellan högskolor och universitet samt landsting och kommuner. Landstinget anser att utredningen på ett tydligare sätt hade kunnat belysa problematiken kring god forskningssed i ovannämnda sammanhang. Inom området föreligger nämligen olika lagrum. Därför är det av central betydelse att en nationell uppförandekod för god forskningssed tas fram vari ansvarsförhållandet för respektive part klargörs. Andra områden som behöver förtydligas är delning av data, sekretess och integritetsfrågan. Kommuner och landsting behöver därför medverka såväl i utformningen av lagstiftningen som av uppförandekoden vad gäller god forskningssed.

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 3 juli 2017
Förslag till yttrande
Sammanfattning SOU 2017:10

Irene Svenonius

Peter Carpelan

Gustaf Drougge

2017-07-03
LS 2017-0672

Landstingsstyrelsen
Landstingsstyrelsens förvaltning
SLL Forskning och innovation
Maria Schönnings

Landstingsstyrelsen

Yttrande över betänkande Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10)

Ärendebeskrivning
Utbildningsdepartementet har genom remiss berett Stockholms läns landsting tillfälle att lämna synpunkter på betänkandet Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10).

Beslutsunderlag
Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 3 juli 2017
Förslag till yttrande
Sammanfattning SOU 2017:10

Förslag till beslut
Landstingsstyrelsen föreslås besluta

att avge yttrande till Utbildningsdepartementet över betänkandet Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10) i enlighet med landstingsdirektörens förslag

att omedelbart justera beslutet.

Förvaltningens förslag och motivering

Sammanfattning
Utbildningsdepartementet har genom remiss berett Stockholms läns landsting tillfälle att lämna synpunkter på betänkandet Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10)

Förvaltningen ställer sig positiv till förslagen i betänkandet och föreslår att landstinget avger yttrande i enlighet med landstingsdirektörens förslag.

Bakgrund
Regeringen har utrett behovet av en ny hantering av ärenden för att säkerställa en tydlig och rättssäker hantering av misstänkt oredlighet i forskning. Begreppet god forskningssed definieras som de samlade etiska kraven på hur god forskning bör bedrivas. Universitet och högskolor har idag en skyldighet att utreda misstankar om oredlighet i forskning inom den egna organisationen. De kan, och ska, även inhämta yttrande från Expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövnings-nämnden. Utredningen konstaterar att dagens system inte skapar till-räckligt stor nationell enhetlighet och inte heller är tillräckligt normerande, framförallt till följd av att den har fått yttra sig i alltför få fall.

I utredningen föreslås att staten ska inrätta en självständig nämnd-myndighet, Oredlighetsnämnden. Denna ska ledas av en domare och högst 10 ledamöter med vetenskaplig kompetens. Den nuvarande expertgruppen vid Centrala etikprövningsnämnden föreslås läggas ner. Hantering av oredlighet ska regleras i en ny lag där forskningskollektivet på begäran blir skyldiga att lämna Oredlighetsnämnden den hjälp och de upplysningar, uppgifter och handlingar som nämnden behöver för att kunna göra en prövning. Om oredlighet i forskning konstateras föreslås att den forskningsutförare i vars verksamhet oredligheten har begåtts ska informera forskningsfinansiärer, myndigheter och vetenskapliga tidskrifter om nämndens beslut. Utredningens intention är att forskarnas och forskningsutförarnas respektive ansvar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed förtydligas genom att ansvaret pekas ut i lag. Ett problem idag är att en svensk definition på god forskningssed saknas. Frågor om god sed inkluderar forskning, etik och inte minst juridik. Därför föreslås att Vetenskapsrådet, Oredlighetsnämnden och det svenska forskarsamhället i samverkan ska utarbeta en uppförandekod gällande god forskningssed. Prövning av oredlighet i forskning får grundas på omständigheter som är upp till 10 år gamla. Under 2010 till 2015 har svenska lärosäten utrett 110 ärenden av misstänkt oredlighet och konstaterat oredlighet i 16 fall.

Utredningen föreslår att det främst är forskning utförd vid svenska universitet samt högskolor som ska utredas men vill även inkludera kommuner och landsting medan forskning utförd i privat regi exkluderas.

Statliga universitet och högskolor har idag ingen skyldighet att vare sig följa Expertgruppens beslut i oredlighetsfrågan eller åtgärda sådana brister som Expertgruppen har konstaterat. Expertgruppen sammansättning har också varit liten med maximalt fem ledamöter.

Överväganden
Förvaltningen tillstyrker förslaget men önskar att ytterligare aspekter tas i beaktande.

Landstinget delar utredningens slutsats att det saknas riktlinjer för när Expertgruppen vid Centrala etikprövningsnämnden ska kontaktas för att lämna yttrande om misstänkt oredlighet i forskning. Det finns ett behov att införa en nationell definition av god forskningssed samt oredlighet. Dessutom behövs riktlinjer utarbetas för hur en utredning av misstänkt oredlighet ska gå till.

Landstinget välkomnar vidare en tydlig lagstiftning som reglerar arbetet kring misstänkt oredlighet i forskning samt vad som ska hanteras inom universitetens och högskolornas autonomi och vilka ärenden som ska gå till extern bedömning av en eventuell Oredlighetsnämnd. Dessutom behöver konsekvenser av oredlighet förtydligas och på detta sätt skapa möjlighet till att nämnden får en normerande roll. Landstinget välkomnar ett nationellt initiativ som resulterar i att fler misstänkta oredlighetsärenden utreds av en central nämnd. Detta skapar underlag för en större utredningskompetens, större rättssäkerhet, minskar universitetetens och högskolornas jävsproblematik samt ökar enhetligheten i bedömningen. Risken med centralisering är dock att hantering av dessa, ofta komplicerade ärenden, kan komma att innebära långa handläggningstider. En tidsnorm för anmälan till beslut bör upprättas.

Landstinget välkomnar att det skapas ett fristående organ för utredning av oredlighet, antingen i form av en självständig myndighet, eller som en expertgrupp knuten till den nya Nationella centrala etikprövningsnämnden. Det föreslagna organet bör få ett mandat att besluta om tydliga konsekvenser vid oredlighet och inte, som idag, enbart vara rådgivande. Organisationen måste också vara av en sådan storlek att det förmår samla kompetenser samt ha en tillräcklig kapacitet att hantera ärenden inom en fastställd tidsram.

Landstinget delar utredningens slutsats att oredlighet i forskning bör definieras i lag. En nationell uppförandekod för god forskningssed bör

skapas skyndsamt och ska vara normgivande för när organet som ska utreda eventuell oredlighet ska kontaktas.

Huvuddelen av medicinsk forskning sker i samverkan mellan högskolor och universitet samt landsting och kommuner. Landstinget anser att utredningen på ett tydligare sätt kunde ha belyst problematiken kring god forskningssed i detta sammanhang. Inom detta område finns olika lagrum och det är av central betydelse att en nationell uppförandekod för god forskningssed tas fram där ansvarsförhållandet för respektive part klargörs. Andra områden som behöver förtydligas är delning av data och sekretess samt integritetsfrågan. Kommuner och landsting behöver därför medverka både i utformningen av lagstiftningen och i utformningen av uppförandekod av god forskningssed.

Landstinget kan se fördelar med att Centrala etikprövningsnämnden får fortsatt ansvar för utredning av eventuella oredlighetsärenden under förutsättning att den ges adekvata förutsättning baserade på ovan föreslagna ändringar av systemet.

Ekonomiska konsekvenser
Beslutet har inga ekonomiska konsekvenser.

Malin Frenning
Landstingsdirektör

Jan Andersson
Forskningsdirektör

Beslutsexpediering:
Akt
Utbildningsdepartementet
SLL Forskning och Innovation
Godkänd av Malin Frenning, 2017-08-16

Utbildningsdepartementet

Yttrande över betänkandet Nyordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning (SOU 2017:10)

Stockholms läns landsting ställer sig positivt till förslagen i promemorian men önskar att ytterligare aspekter tas i beaktande.

Landstinget delar utredningens slutsats att det saknas riktlinjer för när Expertgruppen vid Centrala etikprövningsnämnden ska kontaktas för att lämna yttrande om misstänkt oredlighet i forskning. Det finns ett behov att införa en nationell definition av god forskningssed samt oredlighet. Dessutom behövs riktlinjer utarbetas för hur en utredning av misstänkt oredlighet ska gå till.

Landstinget välkomnar vidare en tydlig lagstiftning som reglerar arbetet kring misstänkt oredlighet i forskning samt vad som ska hanteras inom universitetens och högskolornas autonomi och vilka ärenden som ska gå till externbedömning av en eventuell Oredlighetsnämnd. Dessutom behöver konsekvenser av oredlighet förtydligas och på detta sätt skapa möjlighet till att nämnden får en normerande roll. Landstinget välkomnar ett nationellt initiativ som resulterar i att fler misstänkta oredlighetsärenden utreds av en central nämnd. Detta skapar underlag för en större utredningskompetens, större rättssäkerhet, minskar universitetetens och högskolornas jävsproblematik samt ökar enhetligheten i bedömningen. Risken med centralisering är dock att hantering av dessa, ofta komplicerade ärenden, kan komma att innebära långa handläggningstider. En tidsnorm för anmälan till beslut bör upprättas.

Landstinget välkomnar att det skapas ett fristående organ för utredning av oredlighet, antingen i form av en självständig myndighet, eller som en expertgrupp knuten till den nya Nationella centrala etikprövningsnämnden. Det föreslagna organet bör få ett mandat att besluta om tydliga konsekvenser vid oredlighet och inte, som idag, enbart vara rådgivande.

Organisationen måste också vara av en sådan storlek att det förmår samla kompetenser samt ha en tillräcklig kapacitet att hantera ärenden inom en fastställd tidsram.

Landstinget delar utredningens slutsats att oredlighet i forskning bör definieras i lag. En nationell uppförandekod för god forskningssed bör skapas skyndsamt och ska vara normgivande för när organet som ska utreda eventuell oredlighet ska kontaktas.

Huvuddelen av medicinsk forskning sker i samverkan mellan högskolor och universitet samt landsting och kommuner. Landstinget anser att utredningen på ett tydligare sätt kunde ha belyst problematiken kring god forskningssed i detta sammanhang. Inom detta område finns olika lagrum och det är av central betydelse att en nationell uppförandekod för god forskningssed tas fram där ansvarsförhållandet för respektive part klargörs. Andra områden som behöver förtydligas är delning av data och sekretess samt integritetsfrågan. Kommuner och landsting behöver därför medverka både i utformningen av lagstiftningen och i utformningen av uppförandekod av god forskningssed.

Landstinget kan se fördelar med att Centrala etikprövningsnämnden får fortsatt ansvar för utredning av eventuella oredlighetsärenden under förutsättning att den ges adekvata förutsättning baserade på ovan föreslagna ändringar av systemet.

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningen har haft i uppdrag att undersöka behovet av en ny hantering av ärenden som rör utredning av oredlighet i forskning och lämna förslag som säkerställer en tydlig och rättssäker hantering av misstänkt oredlighet.

I uppdraget har bl.a. ingått att kartlägga hur oredlighet i forskning hanteras i andra länder samt att utreda hur begreppen god sed och oredlighet i forskning används och hur universitets och högskolors ansvar för upprätthållande av god sed i forskning vid behov kan förtydligas. Utredningen har också haft i uppdrag att göra en översyn av verksamheten vid Expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden.

Utredningsarbetet

Utredningen har haft enskilda samråd med en stor mängd företrädare för forskningsutförare, myndigheter och vetenskapliga sammanslutningar. Vi har också genomfört en enkätundersökning bland universitet och högskolor om oredlighet och god sed i forskning, anordnat en hearing dit representanter för forskarsamhället och myndigheter bjöds in samt besökt Norge och Danmark och haft kontakt med Forskningsetiska delegationen i Finland för att närmare granska erfarenheterna av de tre ländernas system för utredning av misstankar om oredlighet i forskning.

Utredningen har arbetat i en tid då frågan om oredlighet i forskning och dess konsekvenser har fått stor medial uppmärksamhet i Sverige. Bland de länder som utredningen har studerat finns flera exempel på att inhemska oredlighetsskandaler har fått skärpta regelverk som följd. De företrädare för forskarsamhället och

myndigheter som vi har mött under utredningsarbetet har också ofta, i linje med utredningens direktiv, gett uttryck för en önskan om ett tydligare och mer rättssäkert system för utredningar av oredlighet i forskning. Samtidigt har det rests farhågor om att ett enda uppmärksammat oredlighetsfall kan ge en felaktig bild av tillståndet i svensk forskning.

Om god sed och oredlighet i forskning

Begreppet *god forskningssed* har definierats som de samlade etiska kraven på hur god forskning bör bedrivas. Kraven har sin förankring i samhällets etiska normer och värderingar. De handlar bl.a. om att forskaren ska tala sanning om sin forskning, medvetet granska och redovisa utgångspunkterna för sina studier, öppet redovisa metoder och resultat, inte stjäla forskningsresultat från andra, hålla god ordning i sin forskning och sträva efter att bedriva sin forskning utan att skada människor, djur eller miljö. I Sverige och internationellt finns en stor uppsättning riktlinjedokument om god forskningssed.

Vissa allvarligare avvikelser från god forskningssed brukar betecknas *oredlighet i forskning*. Det finns inte någon allmänt accepterad uppfattning om exakt vilka avvikelser som omfattas av begreppet. Vår enkätundersökning visar att det bland de svenska lärosätena inte råder någon samsyn i denna fråga. I de flesta svenska och utländska definitioner är dock kärnan i begreppet fabricering, förfalskning och plagiering (FFP).

Under perioden 2010–2015 utredde svenska universitet och högskolor sammanlagt 110 fall av vad man bedömde som misstänkt oredlighet i forskning. I 16 av fallen konstaterades oredlighet, vilket innebär ett snitt på 2,7 fall per år. Mycket talar för att problemet med oredlighet är mer omfattande än antalet prövade fall, men det finns inga säkra studier som visar på hur vanligt förekommande det är. Ambitioner, fåfänga, fartblindhet, ökad konkurrens, publiceringshets, ny teknik m.m. är faktorer som lyfts fram i den akademiska litteraturen och debatten som möjliga förklaringar till varför forskare är oredliga.

Vem har ansvar för att upprätthålla god forskningssed?

Den enskilda forskarens eget etiska ansvar utgör grunden för all forskningsetik och forskningsetik handlar i stor grad om hur enskilda forskare ska eller bör uppträda. Forskarna har alltså ett stort ansvar för att utföra forskningen i enlighet med god forskningssed. Detta ansvar delar de med sina arbetsgivare, forskningsutförarna. Forskningsutförarna bör t.ex. se till att forskarna får utbildning i god forskningssed, att forskningsmiljöer är sunda och att forskarna har tillgång till adekvata verktyg för dokumentation och arkivering av forskningen. Ansvaret för att upprätthålla god sed i forskningen följer av forskningsetiska riktlinjer och dokument som snarast är av moralisk och inte rättslig art. För statliga universitet och högskolor gäller även bestämmelser i högskolelagen om att vetenskapens trovärdighet och god forskningssed ska värnas och att verksamheten ska avpassas så att en hög kvalitet nås i forskningen.

Hur hanteras misstänkt oredlighet i forskning i Sverige och internationellt?

För statliga universitet och högskolor är det reglerat att de ska utreda misstankar om oredlighet i forskning inom den egna organisationen. De har möjlighet och ibland skyldighet att under pågående utredning hämta in ett yttrande från Expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden. För övriga forskningsutförare finns inga bestämmelser om att eller hur de ska utreda misstankar om oredlighet i forskning. De flesta lärosäten har beslutat om en hanteringsordning som ska följas när misstankar om oredlighet uppstår, men bara drygt hälften har hanterat sådana misstankar. Under vårt utredningsarbete har många personer framfört att dagens system inte skapar en tillräckligt stor nationell enhetlighet i fråga om vare sig behandling av misstänkt oredlighet eller konsekvenser av konstaterad oredlighet. Det finns ingen nationell definition av oredlighet, inga särskilda regler för hur utredningarna ska gå till och inga riktlinjer för vilka konsekvenser oredlighet bör få. Expertgruppen för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden har inte varit tillräckligt normerande, bl.a. till följd av att den har fått yttra sig i få fall (före 2016)

och att den har utgått från en annan definition av oredlighet än många universitet och högskolor. Det har också ifrågasatts om lärosätena verkligen kan vara helt opartiska när de utreder oredlighet inom den egna organisationen.

Kartläggningen av hur oredlighet i forskning hanteras i andra länder visar att systemen är mycket olika. Det primära ansvaret för att utreda misstankar om oredlighet ligger dock i de flesta länder på forskningsinstitutionerna och de flesta har någon form av central instans som spelar en roll i utredningsprocessen. Den centrala instansen för utredning av misstänkt oredlighet är ibland en statlig myndighet, ibland ett privaträttsligt organ och ibland en forskningsfinansiär. I vissa länder har den centrala instansen mandat att behandla konkreta ärenden medan den i andra länder enbart är rådgivande.

Förslag om att en ny myndighet ska utreda misstankar om oredlighet i forskning

Utifrån översynen av dagens reglering av hur misstänkt oredlighet i forskning ska utredas och de problem som har påtalats har utredningen dragit slutsatsen att det behövs en förändring av organisationen kring utredningar av misstänkt oredlighet för att systemet ska ge bättre förutsättningar för tillförlitlighet och rättssäkerhet. Vi har övervägt om det nuvarande systemet, där universitet och högskolor ansvarar för utredningarna, ska behållas men kompletteras med detaljregleringar för hur utredningarna ska gå till, om en möjlighet att överklaga besluten till en central instans i stället bör införas, eller om ett fristående organ ska ges i uppdrag att utreda alla fall av misstankar om oredlighet i forskning.

Vår slutsats i denna del är att ett system där ett fristående organ utreder alla misstankar om oredlighet bäst kan tillförsäkra att utredningarna hanteras på ett opartiskt, enhetligt och tillförlitligt sätt. Vi föreslår därför att utredningarna ska skötas av en självständig nämndmyndighet, *Oredlighetsnämnden*. Nämnden ska bestå av en ordförande, som är eller har varit ordinarie domare, och högst tio ledamöter med vetenskaplig kompetens inom olika områden. Bland ledamöterna ska finnas dokumenterad erfarenhet av arbete med frågor om god forskningssed. Hantering av andra avvikelser

från god forskningssed än de som utgör oredlighet ska skötas av forskningsutförarna själva.

I betänkandet föreslås att hanteringen fastställs i en ny lag om prövning av oredlighet i forskning.

Förslag om en lagfäst definition av oredlighet i forskning

Utredningen bedömer att den föreslagna lagen om prövning av oredlighet i forskning bör innehålla en definition av oredlighet i forskning som klargör vad som ska utredas av den föreslagna Oredlighetsnämnden. Vi har därmed övervägt vilka företeelser som bör klassas som oredlighet i forskning, om definitionen bör vara snäv, och enbart hänvisa till ett litet antal företeelser, eller vid, och inkludera ett större antal företeelser, och om den bör vara sluten, dvs. räkna upp alla företeelser som klassas som oredlighet, eller öppen, dvs. tillåta att fler företeelser kan inkluderas. Vi har slutit oss till att föreslå en snäv och sluten definition av oredlighet i forskning enligt följande:

> allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås uppsåtligen eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.

Denna definition anser vi innebär störst tydlighet och rättssäkerhet och vi bedömer att den kan få bredast stöd från forskarsamhället för att i vart fall det som definitionen utpekar tveklöst utgör oredlighet i forskning. Den liknar också lagfästa definitioner i andra länder. Genom en sådan snäv definition uppnås enligt utredningen dessutom en tydlig och rimlig avvägning av vilka fall av avvikelser från god forskningssed som bör utredas på nationell nivå och vilka fall som alltjämt bör hanteras av forskningsutförarna själva.

Förslag om vilka forskningsutförare som ska vara med i systemet och vilken forskning som ska kunna utredas

Reglerna om utredning av misstankar om oredlighet i forskning gäller i dag endast statliga universitet och högskolor. Utredningen har haft som strävan att alla forskningsutförare så långt som möjligt ska behandlas lika i det nya systemet. Vi föreslår därför att

Oredlighetsnämnden ska utreda misstankar om oredlighet i forskning hos alla statliga universitet och högskolor, övriga statliga och kommunala myndigheter och organ som kan likställas med myndigheter samt hos de enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda vissa examina. Statliga universitet och högskolor står för den absoluta merparten av dessa forskningsutförares sammanlagda forskning. I Sverige utförs en betydande mängd forskning och utveckling även inom den privata sektorn. Utredningen har övervägt om misstänkt oredlighet i privata företags, organisationers och stiftelsers forskning bör utredas av Oredlighetsnämnden. Vår slutsats är att en skyldighet för dessa att anmäla en misstanke om oredlighet till ett statligt organ och en skyldighet att förse organet med forskningsdata skulle vara ett alltför långtgående ingrepp i näringsfriheten och vi föreslår därför att de lämnas utanför systemet.

Även forskning utomlands som en del i internationella forskningssamarbeten ska kunna utredas, om forskningen har utförts av en forskningsutförare som omfattas av lagens bestämmelser. Vi föreslår också att Oredlighetsnämnden inte ska pröva oredlighet i forskning som grundas på omständigheter som är äldre än tio år, om det inte finns särskilda skäl för en sådan prövning.

Förslag om utredningarnas olika faser

Utredningen föreslår att de forskningsutförare som ingår i systemet ska vara skyldiga att till Oredlighetsnämnden anmäla alla misstankar om oredlighet i forskning inom den egna forskningsverksamheten som kommit till deras kännedom. Dessutom ska enskilda personer ha möjlighet att anmäla misstankar om oredlighet i forskning till nämnden, och nämnden ska också kunna ta upp utredningar på eget initiativ.

För att utredningarna ska kunna genomföras måste Oredlighetsnämnden få del av den information som den behöver. Vi förslår därför att det i lag införs en bestämmelse om att forskningsutföraren på begäran ska lämna Oredlighetsnämnden den hjälp och de uppgifter, upplysningar och handlingar om aktuell forskning som nämnden behöver för sin prövning samt tillträde till de lokaler som använts vid forskningen. Oredlighetsnämnden ska dessutom få

utfärda förelägganden om uppgifter, upplysningar eller handlingar inte lämnas eller tillträde eller hjälp vägras. Ett föreläggande ska få förenas med vite. Känsliga uppgifter i materialet ska skyddas av sekretess.

Av Oredlighetsnämndens beslut ska det framgå om det föreligger fabricering, förfalskning eller plagiering i en forskning samt om en eller flera forskare har gjort sig skyldiga till oredlighet i forskning eller inte. Det är inte otänkbart att nämnden under sina utredningar upptäcker brister hos forskningsutföraren, vad gäller t.ex. utbildning, handledning eller forskningsmiljö. Oredlighetsnämnden ska i ett yttrande i samband med sitt beslut även få uttala sig om sådana brister hos forskningsutföraren som nämnden anser bör avhjälpas. Vi föreslår dock inte att nämnden ska ha något tillsynsansvar över forskningsutförarna. Vi anser heller inte att Oredlighetsnämnden ska fatta beslut om eventuella arbetsrättsliga eller andra konsekvenser för de forskare som har agerat oredligt, eller ge rekommendationer om sådana konsekvenser. Detta bör även fortsättningsvis vara ett ansvar för arbetsgivaren.

Om oredlighet i forskning har konstaterats föreslår vi att den forskningsutförare i vars verksamhet oredligheten har begåtts ska informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om Oredlighetsnämndens beslut. Forskningsutförarna ska återrapportera till Oredlighetsnämnden vilka åtgärder som vidtagits med anledning av nämndens beslut. Vi föreslår också att statliga forskningsfinansiärer ges i uppdrag att finna gemensamma riktlinjer för hur de ska agera när oredlighet i forskning eller andra avvikelser från god forskningssed misstänks eller konstateras.

Förslag om rättssäkerhet för anmälare och anmälda

Utredningen har övervägt hur rättssäkerheten för den som anmäler misstänkt oredlighet och den som blir anmäld ska garanteras, och hur utredningar kan bedrivas med såväl offentlig insyn som integritet för den enskilde. Vi bedömer att det inte finns tillräckliga skäl för att motivera några långtgående avsteg från grundprincipen om offentlighet. Känsliga uppgifter om personliga och ekonomiska förhållanden ska dock kunna sekretesskyddas.

Utredningens förslag (se nedan) om att statliga universitet och högskolor ska främja medarbetares möjligheter att få råd och stöd i frågor om god forskningssed och avvikelser från sådan sed syftar delvis till att den som misstänker oredlighet ska få stöd för att våga anmäla. Det finns heller inget hinder mot att göra en anonym anmälan. För att ytterligare stärka rättssäkerheten vid bedömning av oredlighet i forskning förslår vi dessutom att Oredlighetsnämndens beslut ska kunna överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Förslag om upprätthållande av god forskningssed

Enligt utredningens mening bör forskarnas och forskningsutförarnas respektive ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed förtydligas genom att ansvaret pekas ut i lag. Vi föreslår därför att det införs en bestämmelse om att den enskilda forskaren ansvarar för att hans eller hennes planering, genomförande och rapportering av forskning sker i enlighet med god forskningssed och en bestämmelse om att forskningsutföraren har det övergripande ansvaret för 1. att forskning sker i enlighet med god forskningssed, 2. att forskande, undervisande, teknisk och administrativ personal fortlöpande informeras om gällande regler för forskningsverksamheten, och 3. att de forskare som deltar i forskningen har tillräckliga kunskaper om god forskningssed. Bestämmelserna ska gälla alla forskningsutförare vars forskning kan utredas av Oredlighetsnämnden och de forskare som arbetar i dessa verksamheter.

För att skapa en samsyn kring vad som utgör god forskningssed föreslår vi att Vetenskapsrådet, Oredlighetsnämnden och det svenska forskarsamhället i samverkan ska utarbeta en svensk nationell uppförandekod gällande god forskningssed. Både offentliga och privata forskningsutförare kan delta i utarbetandet av uppförandekoden och ansluta sig till den. På så sätt kan uppförandekoden främja god sed hos alla forskningsutförare.

Utredningen anser att god forskningssed måste vara en fråga som engagerar alla inom universitet och högskolor, från den enskilda forskaren, till forskargrupper, prefekter, dekaner och rektorer. Ansvar och uppgifter behöver tydliggöras. Förutom de ovan nämnda ansvarskraven, som gäller alla forskningshuvudmän, före-

slår vi för statliga universitet och högskolor en förtydligande reglering om att de ska hantera alla andra fall av misstänkta avvikelser från god forskningssed än de som ska prövas av Oredlighetsnämnden, samt krav på att de ska fastställa riktlinjer för sin hantering av misstänkta avvikelser från god forskningssed och att de ska främja medarbetares möjligheter att få råd och stöd i frågor om god sed och avvikelser från sådan sed. I andra länder har det införts ombudspersoner vid universitet och högskolor dit medarbetare kan vända sig med frågor om god forskningssed. Utredningen anser att det skulle vara värdefullt även vid de svenska lärosätena.

Vi föreslår vidare att statliga universitet och högskolor till Oredlighetsnämnden ska redovisa fall av avvikelser från god forskningssed som de har hanterat och hur de arbetar för att främja god sed och förebygga oredlighet i forskning. För att kunskap ska spridas ska nämnden i en årlig rapport sammanställa, analysera och utvärdera information från forskningsutförarna och den egna verksamheten samt ansvara för omvärldsbevakning och kunskapsspridning gällande frågor om god forskningssed.

Forskningen inom området oredlighet och god forskningssed är begränsad. I betänkandet föreslås att det tillförs medel till sådan forskning för att ytterligare stärka det förebyggande arbetet.

Förslagens konsekvenser

Förslagen i betänkandet syftar till att bidra till värnandet av kvalitet och tillförlitlighet i svensk forskning, god forskningssed och allmänhetens förtroende för forskningen. Förslagen innebär bl.a. att frågor om god sed och oredlighet i forskning kommer att regleras i författning i större utsträckning än tidigare. Vissa av de föreslagna bestämmelserna bör dock snarast ses som ett förtydligande av rådande praxis än nya åtaganden för forskare och forskningsutförare.

Den föreslagna nya myndigheten Oredlighetsnämnden kommer att överta uppgifter som i dag sköts av forskningsutförarna och Expertgruppen för Oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden. Expertgruppen föreslås därmed läggas ner.

Förslagen innebär endast små eller försumbara ekonomiska konsekvenser för myndigheter och forskningsutförare.

Bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 januari 2019.